

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Вісник

Інституту розвитку дитини

Випуск 3

2009

**Філософія
Педагогіка
Психологія**

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ВІСНИК ІНСТИТУТУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Збірник наукових праць

Серія:

Філософія
Педагогіка
Психологія

ВИПУСК 3

Київ
2009

ББК 95
УДК 06
В 53

Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 3. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. – Київ: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2009. – 142 с.

Редакційна колегія:

Андрущенко В.П. – член-кореспондент НАН України, академік АПН України, доктор філософських наук, професор (голова)
Андрущенко Т.І. – доктор філософських наук, професор
Бех В.П. – доктор філософських наук, професор
Бондар В.І. – академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Борисова З.Н. – доктор педагогічних наук, професор
Булах І.С. – доктор психологічних наук, професор
Вашкевич В.М. – доктор філософських наук, професор
Вільчковський Е.С. – член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Вовк Л.П. – доктор педагогічних наук, професор
Волинка Г.І. – доктор філософських наук, професор
Гузій Н.В. – доктор педагогічних наук, професор
Загарницька І.І. – кандидат філософських наук, доцент (заступник голови)
Закович М.М. – доктор філософських наук, професор
Кононко О.Л. – доктор психологічних наук, професор
Кузьменко В.У. – доктор психологічних наук, професор
Пироженко Т.О. – доктор психологічних наук, професор
Пов'якель Н.І. – доктор психологічних наук, професор
Предборська І.М. – доктор філософських наук, професор
Приходько Ю.О. – доктор психологічних наук, професор
Розова Т.В. – доктор філософських наук, професор
Синьов В.М. – академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Фомичова Л.І. – доктор психологічних наук, професор
Ярошенко О.Г. – член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор

Редакція:

Беленька Г.В. – кандидат педагогічних наук
Левінець Н.В. – кандидат педагогічних наук,
Родінова Н.Л. – кандидат історичних наук.

Адреса редакції:

04141, Київ, вул. Автозаводська, 47,
тел/факс 8 044 463 92 10;
E-mail: visnuk_ird@ukr.net

Рекомендовано до друку Вченою Радою Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (протокол № 11 від 28 травня 2009 р.)

Реєстраційне свідоцтво № 14704-3675Р, серія КВ

© НПУ ім. М.П. Драгоманова
© Інститут розвитку дитини

ЗМІСТ

Філософія

- Вашкевич В.**
Інформаційне суспільство і історична свідомість особистості..... 5
- Загарницька І.**
Мова – Культура – Нація..... 14
- Половіна О.**
Дослідження питання розвитку в особистості естетичного ставлення до природи в античній філософії..... 22
- Амет-Уста З.**
Проблема формування доброзичливого ставлення до людей різних національностей в історії розвитку людства..... 29

Педагогіка

- Андреева Т., Кличко Ж.**
Проблема адаптації дітей дошкільного віку до умов ДНЗ: аналітичний підхід..... 34
- Голота Н.**
Особливості розвитку мовлення дітей дошкільного віку в художній праці.... 38
- Карнаухова А.**
Українська казка як засіб виховного впливу на особистість..... 43
- Кузьміна С.**
Зміцнення фізичного здоров'я дітей старшого дошкільного віку в процесі використання оздоровчих технологій..... 48
- Левінець Н.**
Історико-педагогічні аспекти підготовки національних кадрів у галузі фізичного виховання дітей..... 54
- Машовець М., Мордоус І.**
Вчимо англійську разом з батьками..... 62
- Науменко Т.**
Авторська казка, що має наукову основу, як засіб екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку..... 69
- Овчар В.**
Ефективність формування у дітей старшого дошкільного віку емоційного здоров'я засобами ігротерапії..... 75

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ХУДОЖНІЙ ПРАЦІ

Наталія Голота
Київ

У статті розкривається значення художньої праці дитини дошкільного віку для розвитку навичок зв'язного мовлення.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, спілкування, художня праця, геометричні фігури.

Актуальною проблемою сьогодення є проблема спілкування, оволодіння у процесі спілкування рідною мовою. Сучасний соціум вимагає від кожного з нас продуктивного розвитку мовленнєвих навичок – уміння говорити, слухати, читати, писати. У переважній більшості люди користуються усним спілкуванням поміж інших засобів вираження думок, тому особливого значення набуває розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь і навичок. Саме на цьому необхідно акцентувати увагу батьків та вихователів дітей дошкільного віку.

Погляд на дитину як на активний суб'єкт життєтворчості визначає загальний підхід до проблеми її мовленнєвого розвитку і передбачає максимальну реалізацію можливостей дитини, що формуються та виявляються в специфічно дитячих видах діяльності і пов'язані з комунікацією.

Оволодіння рідною мовою як засобом спілкування найбільш інтенсивно відбувається саме в дошкільному віці, коли у дитини надзвичайно висока чутливість до мовної інформації. Це сенситивний вік для оволодіння мовою і тому завдання навчання і розвитку мовлення завжди розглядалося педагогами і психологами як одне з головних. Важливість своєчасного мовленнєвого розвитку полягає в тому, що він є найпершим проявом серед фундаментальних базових здібностей дитини. Мовлення має надзвичайно широку сферу застосування у житті людини. Це і встановлення взаємин між людьми, і організація спільної діяльності, і пізнавальні процеси, і багато іншого. Мовлення спричиняє виявлення інших проявів дитини через слово.

У дослідженнях процес оволодіння мовою визначається як процес вираження думок, почуттів, емоцій засобами мови в процесі спілкування (С.Л. Рубінштейн), процес говоріння (О.О. Леонтьєв), процес слухання і говоріння, „двостороннє взаємне спілкування” (М.І. Лісіна, М.І. Жинкін). Оволодіння мовою, як довели дослідження, проведені під керівництвом А.М. Богущ, Ф.О. Сохіна, О.С. Ушакової є не звичайним наслідуванням, не інтуїтивним (неусвідомленим) процесом, а розвиток мовних узагальнень та елементарного усвідомлення мовних та мовленнєвих явищ [3].

Поряд з мовленнєвою діяльністю діти дошкільного віку задіяні і в спілкуванні як в комунікативній діяльності. Спілкування супроводжує всі види діяльності людини, конкретні дії, характерні для того чи іншого виду діяльності. О.О. Леонтьєв визначає спілкування як діяльність, що забезпечує усі інші види діяльності.

Розглядаючи особливості становлення діяльності в дошкільному дитинстві, Д.Б. Ельконін, О.В. Запорожець відзначали, що головною умовою її самостійності є відділення дитиною себе від своїх дій і від дорослого [8, 258]. У зв'язку з цим, до суто дитячих діяльностей, які дозволяють реалізовувати специфічно вікові можливості дітей, можна віднести гру, спілкування, продуктивну й музичну діяльності. В.І. Логінова, Н. Карпова до переліку діяльностей, які діти можуть виконувати

самостійно, включають: самообслуговування, гру, спілкування, продуктивну й мовленнєву діяльність.

Грунтовний аналіз спілкування, як особливого виду діяльності, був запропонований М. Лісною [6]. Спираючись на концепцію Л.С. Виготського, М. Лісіна передусім виходила з того, що головною умовою психічного розвитку дитини є її спілкування з дорослим. Так, у спілкуванні дитини з дорослим створюється "зона найближчого розвитку", де взаємодія зі старшим партнером допомагає їй реалізувати свій потенціал. Структура діяльності спілкування представлена М. Лісною у такому вигляді: предметом діяльності спілкування є інша людина – партнер по спілкуванню як суб'єкт, як особистість; специфіка потреби у спілкуванні полягає у прагненні до пізнання і оцінки інших, а через них – до самопізнання і самооцінки; комунікативні мотиви – це ті якості самої людини та інших людей, заради яких індивід вступає у спілкування; засобами спілкування є ті операції, за допомогою яких індивід вступає у спілкування, тобто зовнішня, поведінкова картина спілкування; продуктами спілкування є образ себе й іншого, а також стосунки, які виникають між людьми в процесі комунікації.

Вчені розрізняють три сторони спілкування: комунікативну, інтерактивну і перцептивну. Зупинимось на комунікативному факторі спілкування, який пов'язаний з вивченням специфіки інформаційного процесу між людьми як активними суб'єктами. Загальновідомо, що засобами комунікативного процесу є різні знакові системи, насамперед мовлення. Малюк відчуває велику потребу у жвавому, емоційному спілкуванні з дорослими та однолітками. В процесі спілкування з дорослим дитина дошкільного віку вдосконалює своє мовлення, набуває досвіду, який призводить до розвитку навичок "мовити", вміння слухати і думати, виступає підготовчою ланкою до визначення і усвідомлення сенсу слова. У спілкуванні дорослий ставить перед дитиною завдання оволодіти новим знанням, вмінням, збагачує досвід дитини через знайомство її з оточуючим світом, відкриття тих почуттів, які виявляються тільки у спілкуванні: радість взаєморозуміння, захоплення від співпереживання, відчуття спільності, задоволення від збігу думок і оцінок з поглядами дорослого. Тенденція урахування впливу спілкування на розвиток мовлення розкрита у дослідженнях, присвячених ранньому віку (М.І. Красногорський, Г.М. Ляміна, Ф.І. Фрадкіна, А.К. Маркова, О.І. Каверіна, М.І. Попова, Т.Є. Коннікова, А.П. Іваненко). Комунікативна функція дитячого мовлення висвітлюється в працях Л.С. Виготського, Ж. Піаже, С.Л. Рубінштейна, О.М. Леонтьєва, Д.Б. Ельконіна, Г.М. Леушиної, А.І. Сорокіної. Однак не слід забувати, що комунікативний чинник (спілкування з дорослими та однолітками) впливає на розвиток мовлення протягом усього дошкільного дитинства. Про це свідчать сучасні дослідження і праці українських учених А.М. Богуш, Т.О. Піроженко, І.О. Луценко, Л.О. Калмикової [7,157]. Мовленнєве спілкування з дорослим відкриває перед дитиною можливість використання мовлення для діяльності спілкування, знайомить дитину з різноманітними мовленнєвими формами, які використовуються в різних ситуаціях спілкування. Дослідження психологів свідчать, що на мовленнєвий розвиток дитини впливають: можливість чути мову; участь у різноманітних видах діяльності, які не пов'язані з мовою; організація пізнавальної діяльності [8].

Потреба в привабливих для дітей видах діяльності, структурні дії яких мають для них особистісний сенс, а тому викликають позитивні емоції, та інтерес, є необхідною передумовою внутрішньої інтелектуальності дитини, спрямованої на формування і формулювання думки. Тільки в цьому випадку починає працювати механізм мовленнєвої здібності. В кожному виді діяльності відбувається розвиток мови як засобу, що відображає її специфічні особливості. Налагоджуючи мовленнєве спілкування з дітьми під час спільних занять, вихователь одночасно керує різними видами дитячої діяльності: продуктивною ігровою, трудовою, та розвиває мовлення

дітей. Цьому сприяє те, що у дошкільників переважає предметно орієнтоване спілкування, змістом якого є їхня безпосередня діяльність. Або ж вихователь організовує спілкування з метою навчити дітей взаємодії для здійснення спільної діяльності [7, 85].

Одним з привабливих для дітей видів діяльності є художня праця, яка дає можливість дошкільникам діяти з цікавими для них матеріалами (папером, картоном, тканинами; предметами, які втратили своє побутове призначення); брати участь у створенні нескладних, оригінальних виробів, різних за якістю, виразністю, фактурою матеріалів для ігор, праці, побуту. Дитина прагне працювати з різними матеріалами і предметами, досліджувати і вивчати їх. Художня праця є засобом пізнання навколишнього світу, адаптацією до нього.

Художня праця дає дитині можливість творити. В дитячих руках різні матеріали та предмети – маленькі шматочки неосяжного, ще не зовсім відомого їй світу перевтілюються і оживають у оригінальних формах і нових, іноді несподіваних способах з'єднання матеріалів між собою. В кожній саморобній іграшці відображаються настрої дитини, її враження і переживання. Однак слід пам'ятати, що вироби, які створюють діти, це не тільки відображення того, що здивувало, принесло радість дитині, але й її заклик до спілкування з нею.

Дитині молодшого дошкільного віку цікаві матеріали та дії з ними, до художнього конструювання її спонукає потреба наслідувати дорослих, потреба спілкування з ними і отримати їх схвалення.

Старші дошкільники виявляють допитливість, прагнення дізнаватися якомога більше про різні матеріали, досліджувати, порівнювати їх. Дітей приваблює можливість створювати різні вироби з одного і того ж матеріалу та різноманітні вироби кількома способами. Однак без дорослого дитина не може оволодіти специфічними способами використання художніх матеріалів в процесі виготовлення виробів. Дорослий передає, а дитина засвоїти ці дії може тільки в спільній діяльності. В даному випадку такою діяльністю є художньо-конструктивна діяльність, а спілкування з дорослим – засіб здійснення такої діяльності.

Розглянемо особливості формування комунікативно-мовленнєвих навичок дітей в процесі роботи з папером і картоном, а саме: виготовлення різних виробів з геометричних фігур.

Перший етап „Асоціації”. Відомо, що в появі асоціативного образу велику роль відіграє мова. Значення асоціацій полягає в тому, що через них виявляються певні ціннісні орієнтації, смисли, настанови тієї чи іншої особистості. Асоціації опосередковують зв'язок образу з об'єктивною реальністю, устанавлюючи його співвідношення з різноманітними явищами. У процесі образного мислення асоціації виконують роль посередника між первинним образом (образом сприйняття) та наступними етапами його мислення, є ніби перехідним моментом від чуттєвого ступеня засвоєння образного змісту предмета чи явища до раціонального. Дитина позначає словом предмет (чи фрагмент предмету), який викликає у неї ту чи іншу асоціацію. Тому розкладаємо разом з дітьми різні геометричні фігури, вирізані з картону, і пропонуємо дітям розповісти, що кожна з них нагадує: дах, крону дерева, гриб (трикутник), вікно, будинок (квадрат, прямокутник), сонце, голову (круг), тулуб іграшки, сонечко (овал) тощо. Потім показуємо дітям одну і ту ж фігуру в різних ракурсах і „дивуємось” тому, як змінюється образ: ось так трикутник схожий на гриб (дах), а ось так – на голівку звірятка. Тобто в таких іграх діти займаються „опредмечуванням” – наділяють новим художнім змістом знайомі, але „невиразні” предмети. Трикутник, квадрат, круг, овал на деякий час втрачають свою сутність як геометричні фігури і стають тим, що дітям вдалося в них побачити. Така діяльність сприяє розвитку асоціативного мислення, творчої уяви і водночас сприяє цілеспрямованому тренуванню мовленнєвих навичок.

Другий етап „Створення образів”. На цьому етапі надаємо дітям можливість поєднувати різні геометричні фігури таким чином, щоб отримати певне зображення: метелик, ведмедик, квітка тощо. Спонукаємо дітей називати геометричні фігури, їх колір, порівнювати їх за розміром: коричневий овал, жовтий круг та більший квадрат, менший квадрат та ін. старшим дітям пропонуємо створювати кілька варіантів одного образу. Цьому сприятимуть доречно поставлені питання: які ще фігури можна використати для створення ведмедика, щоб замінити овали? (Круги); та ін. при цьому діти засвоюють один із основних способів конструювання – складання цілого з частин (це базова інтелектуальна здібність і основа уяви).

Доречно застосовувати питання, спрямовані на опис реальних предметів, які створюють діти з геометричних фігур: Який? Що робить? На що схожий?, а також запитання, що стимулюють збагачення словника образними виразами, епітетами, порівняннями (підбір синонімів, епітетів): якими словами ще про нього можна сказати? В процесі створення різних образів відбувається не тільки збагачення уявлень дітей про предмети і явища навколишньої дійсності. Дитина передає своє ставлення до зображуваного, завдяки цьому її мовлення набуває яскравості, виразності. Вона активніше використовує інверсії, окличні звороти, гіперболи та ін.

Третій етап „Візерунки”. Не уникаємо можливості повправляти дітей у складанні візерунків (орнаментів) з різних геометричних фігур. Складність орнаменту залежить від віку та індивідуальних особливостей дітей. Дітям молодшого до шкільного віку пропонуємо викладати різні фігури в ряд, незалежно від їх форми, але одного розміру – це для них вже створення справжнього орнаменту. Для старших дітей безперечний інтерес викличе пошук комбінацій (чи принципів), за величиною (великий - маленький); кольору (одного кольору – різних кольорів). Пропонуємо дітям називати фігури, їх колір і величину, спонукаємо їх коментувати свої дії.

Четвертий етап „Композиції”. Створення сюжетних композицій, що передбачає спільну організаційну діяльність дітей і вихователя. Це спонукає дитину перетворюватися на активного співучасника творчого процесу від планування композицій до отримання результату. Працюючи разом над досягненням спільної мети, діти вчаться розуміти один одного, сприймати точку зору товариша, засвоюють правила спілкування, створення сюжетних композицій збагачують знання дітей про навколишній світ, спонукають групувати, узагальнювати предмети, об'єкти, явища за їх характерними ознаками. Ми заохочуємо дітей пояснювати значення узагальнювальних слів, спираючись на знання істотних ознак (меблі, іграшки, транспорт): «Це автобус, автобус перевозить дітей» тощо.

Доцільно запропонувати дітям створити композиції на теми казок оповідань за задумом.

В процесі дитячої колективної діяльності відбувається обмін думками, способами створення образів. Спілкуючись, діти узгоджують спільну діяльність: з'ясовують її мету, розподіляють роботу; висловлюють пропозиції щодо послідовності виготовлення іграшок і корекції спільних дій.

На цьому етапі спільна практична діяльність вихователя з дітьми забезпечує два напрямки роботи з формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей. Обидва напрямки пов'язані з умінням педагога включати комунікацію до спільної практичної діяльності. Предметом організованого спілкування у першому напрямку є зміст самої діяльності. Вихователь не тільки організовує практичну діяльність дітей і здійснює керівництво нею, але й водночас розвиває мовлення дітей, у зв'язку з діяльністю, що "обслуговується". У другому напрямку предметом організованого вихователем спілкування виступає досягнення взаємодії для здійснення спільної діяльності. З цією метою вихователь налагоджує взаємний обмін думками та діями (практичними, мовленнєвими) між собою і дітьми та спрямовує дітей на самоорганізацію взаємодії. Як відмічають дослідники (А.М. Богущ, М.І. Лісіна,

І.О. Луценко), вміння дітей досягати взаємодії в спільних видах діяльності є показником рівня оволодіння способами розв'язання комунікативних мовленнєвих завдань. Отже, практична взаємодія (взаємообмін узгодженими діями) можлива завдяки досягненню мовленнєвої взаємодії – планування спільних дій і обмін діловими впливами, що є результатом спеціальних дій з боку дорослого.

Отже, розвиток мовлення і спілкування дітей в процесі художньої праці відбувається природно, забезпечуючи комплексність впливу на становлення особистості за рахунок поєднання різних видів діяльності.

Література:

1. Артемова Л.В. Колір. Форма. Величина. Число. – К.: Томіріс, 1997. – 176 с.
2. Божко Л.М. Виховання дитячої уяви у художніх образах (Інститут змісту і методів навчання). – К., 1997. – 56 с.
3. Дошкільна лінгводидактика: Хрестоматія: У 2-х ч.: Посіб. / Упор. А.М. Богуш. – К.: Вища школа, 1999.
4. Кириченко Н.Т., Науменко Т.І. Виховує мистецтво: Активізація творчої діяльності дошкільників засобами мистецтва: Методичний посібник/ Інститут змісту і методів навчання. – К., 1998. – 99 с.
5. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. – М.: Знание, 1979. – 48 с.
6. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. – М.: Педагогика, 1985. – 152 с.
7. Луценко І.О. Дитина і дорослий: вчимося спілкуватися. – К.: Світич, 2008. – 202 с.
8. Развитие общения у дошкольников / Под ред. А.В. Запорожца и М.И. Лисиной. – М.: Педагогика, 1974. – 288 с.

В статье раскрывается значение художественного труда дошкольного возраста для развития навыков связной речи.

Ключевые слова: развитие речи, художественный труд, геометрические фигуры.

In the article an artwork of children of preschool age for development of their skills of coherent speech is considered.

Key word: artwork, speech development of children of preschool age, dialogue, geometrical figures, toy.